

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1864.

ΤΟΜΟΣ ΙΕ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 343.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ, (Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε Φυλλάδ. 342.)

Τίς δὲ σπουδαίως δύναται ν' ἀντιτάξῃ, ὅτι πρόκειται νὰ φοβηθῶμεν τὸν ἐπὶ πολιτικῷ τινι σκοπῷ πειθαρχικώτερον τοῦ δέοντος ὀργανισμὸν τοιούτων σχολείων, μαθαίνοντα προώρως τὴν αὐτοβουλίαν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, ἢ τὸν δόλον μοναχικῶν ταγμάτων πρὸς ἰδίαν τι τέλος δυναμένων νὰ τρέψωσι τὴν πρόθεσιν ταύτην; Διότι ταῦτα εἶναι ἀποτελέσματα, οὐχὶ τῶν σχολείων τούτων, ἀλλὰ τῆς παρεκτροπῆς αὐτῶν. Κατὰ τοιούτων δὲ μόνον παρεκτροπῶν, ἀδυνάτων μὲν παρ' ἡμῖν, καταδειχθεισῶν δὲ ἐνίοτε ἐν Γαλλίᾳ, δικαίως ἐξηγέρθησαν οὐ μόνον οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐν γνώσει περὶ τούτων λαλοῦντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Γαλλίᾳ. Ὅτι δὲ οἱ οὕτω παρ' ἡμῖν παιδεύόμενοι ὡς δέον καρποφοροῦσι μᾶλλον, εὐκόλον εἶναι καὶ ἄλλοθεν νὰ μάθωμεν καὶ ἐκ τοῦ Ἀρσακείου, ὅπερ οὐ μόνον περιέχει μαθητρίας δοκιμωτέρας τῶν ἐν τῷ καταργηθέντι διδασκαλείῳ μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ μαρτυρεῖ, ὅτι τῶν τροφίμων ἡ πρόοδος καὶ πρὸ πάντων ἡ διάπλασις εἶναι βελτίων ἢ ἡ τῶν ἐξωτερικῶν. Εἰς καταρτισμὸν δὲ ὑποτροφίας πρέπει, εἴ περ που ἄλλαχού, νὰ συντρέξωσιν οἱ δῆμοι ὡς ἐν τῷ

Ἀρσακείῳ· ἔτι δὲ καὶ αἱ μοναὶ, αἵτινες δύνανται μάλιστα νὰ πέμπωσι τοὺς μέλλοντας νὰ διδάξωσιν ἐν αὐταῖς καὶ νὰ διατηρῶσι τοὺς ἱερωθησομένους διδασκάλους.

Ἄξιολογώτατον μέσον εἰς προαγωγὴν τῶν ἡθῶν εἶναι ἡ ὀρησκευτικὴ διδασκαλία ἐνεργοτέρα καθισταμένη ἐν τῷ διδασκαλείῳ. Τὸ μέσον δὲ τοῦτο εἶναι πολὺ συντελεστικώτερον ἢ ἂν ἅπαντες οἱ δημοδιδάσκαλοι ἱεροῦντο, ὡς ἐσχεδιάσθη ποτε· διότι πολλὰ, μάλιστα ἐν ταῖς πόλεσι, τὰ ἀποτρέποντα τὸν ἱερέα τοῦ νὰ ἦναι ἀκριβῆς τοῦ σχολικοῦ προγράμματος ἐκτελεστής· πολλὰ δὲ καὶ τὰ συγκρουόμενα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διπλῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ὡστε ὅσον ἡθοποιὸς εἶναι διδακτικὸς τις ἱερεὺς ἐν χωρίῳ, διδάσκων αὐτὸς, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, εὐρηνοποιῶν τοὺς συγχωρίτας καὶ εὐεργετῶν αὐτοὺς πολλαχῶς, τόσον ἀνοίκειον θέαμα εἶναι ἱερεὺς λίαν ὑπὸ τῶν βιωτικῶν μεριμνῶν περισπώμενος. Ὅθεν ἐν σχολείῳ ἐνθα φοιτῶσι πλείονες τῶν 40 μαθητῶν, ἥτοι ἐν μὴ συνδιδασκτικῷ, ὁ δημοδιδάσκαλος, ἂν ἦναι συγχρόνως καὶ ἱερεὺς, δυσκολώτατα καὶ ἀτελῶς δύναται νὰ ἐπαρκῇ· διότι ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ ἀπαιτεῖ συνεχῇ τὴν παρουσίαν τοῦ διδασκάλου, ὁ δὲ ἱερεὺς συχνάκις περισπᾶται ἐνεκα τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων, πρὸς βλάβην αὐτῶν τε καὶ τῶν διδασκαλικῶν.

Ἡ περίοδος τῆς ἐν τῷ Λυδασκαλείῳ διδασκαλίας πρέπει νὰ ἐκταθῇ εἰς τριετίαν καὶ τὸ πρόγραμμα νὰ κατασταθῇ σκοπιμώτερον· ν' ἀσκῶνται δὲ πολὺ οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης δι' εἰδικῶν γυμνασμάτων, ἔτι δὲ εἰς τὴν κτῆσιν γνώσεων τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς, καὶ στοιχειωδῶν τινῶν ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ φυσιογραφικῶν μαθημάτων· εἰς ὧν τῶν πρακτικῶν ἀγρονομικῶν ἐργασίαις ἐν ἀγρῷ ἐπὶ τούτῳ καλλιεργουμένῳ· ν' ἀσχολῶνται εἰς τὰ τῶν μεθόδων διὰ μαθήματος καὶ διὰ πράξεως πολλῆς ἐν τῷ προτύπῳ ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ἡ ὑγεινὴ γυμναστικὴ καὶ ἔτι δὲ ἡ παιδαγωγικὴ μουσικὴ νὰ κατασταθῶσι γενικώτεραι καὶ οἰκειότεραι. Συλλογαὶ δὲ τινες βιβλικαί, εἰκονολογικαὶ καὶ φυσικαὶ νὰ καταρτισθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν τῶν διδασκομένων καὶ χρῆσιν τῶν μαθητῶν· ἀλλ' ἂς μὴ πτοηθῇ τις ταῦτα ἀκούων, διότι σκοπίμως γινομένης τῆς ἐκλογῆς, τὰ τοιαῦτα εἶναι ἥττον ἀπαιτητὰ, ἢ ὅσον ἐπιπολαιῶς νομίζονται.

Ἐχὼν τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς περὶ τὴν χορηγίαν τῶν ὑποτροφίῶν γινομένης καταχρήσεις, αἵτινες διὰ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων δυσκόλως δύνανται ὅλως νὰ ἐκλίπωσιν, εὐκόλως θέλει πεισθῇ, ὅτι ἕνεκα τούτου συντελεστικώτατον πάντων εἶναι νὰ παρέχωνται ἐπὶ διαγωνισμῷ, κατὰ τὸ ἀπὸ 29 Νοεμβρίου 1862 ψήφισμα τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ αὐθημερὸν ἐκδοθὲν ὀργανικὸν θέσπισμα. Ἀλλὰ δὲν μὲ λανθάνει, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀπαντᾷ παρά τισι τῶν παρ' ἡμῖν πρόληψις καὶ κατὰ τῆς διατάξεως ταύτης, ἥτις δὲν ἐπεκράτησεν ἐν Γερμανίᾳ διὰ λόγους ἀναφερομένους κυρίως εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκείνην. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ διαγωνισμοῦ εἶναι ἐξόχως ἑλληνικὴ· ὅθεν, ὅταν ἡ σωματικὴ ἀνδρεία ἐτιμᾶτο μάλιστα, διὰ τῶν ἀγώνων ἐπετεύχθη ἡ ἐμμελὴς ἐκείνη ἐπιβόρσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, δι' ἧς κατεσκευάζετο ὁ τύπος τῆς ἀνθρωποειδοῦς ἐκείνης καλλονῆς, ἦν ὡς εἰκόνα σωφροσύνης καὶ καλοκαγαθίας ἐπεζητούντων οἱ τότε προπάτορες ἡμῶν. Ὅτε δὲ τὰ σπέρματα τοῦ ἀρχαικοῦ ἐκείνου πολιτισμοῦ προήχθησαν, αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις, διὰ τὴν ἐξόχως καλλιτεχνικὴν ὁργάνωσιν τῶν κοινωνιῶν, τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἰδιωτικὴν καταλείπουσαι ἐνέργειαν, τῆς καλλιτεχνίας μάλιστα ἐπελαμβάνοντο, ὅθεν αἱ χορηγίαι καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς καλλιτεχνίαν προορμητικαὶ λειτουργίαι. Ποίαις δὲ ἀναμνήσεσι διεγείρουσιν εἰς τὴν φαντασίαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι καθ' οὓς διαγωνιζόμενοι ἦσαν Σοφοκλεῖς καὶ τεχνοδῆλαι Κίμωνες! ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ἐργαστήριον διὰ τῆς προθήκης ἀπέβαινε στάδιον διαγωνισμοῦ, καθ' ὃν τεχνοδίκης περίστατο αὐτὸς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, καλλιτέχνης ἦδη ὢν.

Καὶ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς μεγάλα καὶ θαυμάσια ὀλύμπια διεθνῶν διαγωνισμῶν, πηγάσαντα ἐκ τῶν παρὰ ταῖς εὐνομουμέναις χώραις ἐθνικῶν ἐκθέσεων,

εἶναι προϊόν ἴδιον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ τοῦ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν διὰ τῆς ἐπιστήμης, τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῆς βιομηχανίας συγχρόνως προάγοντος· ἐπραγματιώθησαν δὲ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα αἱ κολοσσιαῖαι ἰδέαι καὶ συλλαμβάνονται καὶ ἐκτελοῦνται εὐκόλως. Οἱ δὲ σχολικοὶ διαγωνισμοὶ εἶναι κυρίως ἔργον τῆς Γαλλίας, ἐνθα ἡ γιγάντειος χεὶρ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος σοφῶς μὲν κατήρτισε τὰ κατ' αὐτοὺς, ἀλλὰ περιέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὸ σύστημα τῆς συγκεντρώσεως τὸ χαρακτηρίζον τὸ ἐνιαῖον πασῶν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς τῶν ἀντιλήψεων. Ἀλλὰ τοσοῦτον συμφυεῖς τοῖς σχολικοῖς ἐθίμοις εἶναι αὐτόθι οἱ διαγωνισμοί, ὥστε πλὴν τῶν ἐντυσίῶν καθ' ἃς γίνεται βραδείων διανομῇ, πλὴν τῶν ἐπὶ ὑποτροφίᾳ (concours), γίνονται ἐν τοῖς μέσοις εκπαιδευτηρίοις καὶ ἐβδομαδιαῖοι (compositions) καθ' οὓς ὁρίζεται ἐκάστου τῶν μαθητῶν ὁ βαθμός. ἔτι δὲ τελοῦνται μετὰ μεγίστης ἀκαδημαϊκῆς πομπῆς καὶ οἱ λεγόμενοι γενικοὶ διαγωνισμοί, καθ' οὓς ἀμιλλώμενα διαγωνίζονται τὰ ἐν Παρισίοις καὶ Βερσαλλίαις γυμνάσια.

Ἀλλὰ διὰ τὴν τὰ πάντα περὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσαν συγκεντρώσιν, εὐκόλως παρετηρήθη, ὅτι οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐν Παρισίοις εκπαιδευτηρίων καὶ οἱ καθηγηταί, μαθητολογούντες τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀρίστους, καὶ φιλοτιμούμενοι, ὅπως ἀναδείξωσιν ἀθλοφόρους μαθητάς, τούτων μὲν τὸν νοῦν εἰς ὑπερβολὴν ἐντείνοντες, ἀπαμβλύνουσιν εἰς τὸ μέλλον τὸ κέντρον, τῶν δὲ λοιπῶν ἀμελοῦσιν· ὅθεν γεννᾶται κακόζηλος ἔρις μεταξὺ τῶν προϊσταμένων ἐπὶ μαθητοποιίᾳ, καὶ κακόχαρτος τις συνιστᾶται λογοκαπηλεία. Τὸ δὲ θέαμα νεανίσκων, προώρως ἐπὶ δοξασίᾳ μεθυόντων δὲν παρίσταται πάντως λίαν παιδαγωγικόν. Παρετηρήθη ἔτι ὅτι τὰ μοναχικὰ τάγματα μετεχειρίσθησαν τὴν ἐξαψιν ταύτην τῆς νεανικῆς φιλοτιμίας ὡς μηχανικόν τι μᾶλλον μέσον, δι' οὗ τάχιστα ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ἡ φιλαυτία ἀντικαθιστῶσι τὴν ἀγνὴν τοῦ καλοῦ ἀγάπην. Ἀλλὰ ταῦτα, πηγάζοντα οὐχὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τοῦ διαγωνισμοῦ, ἀλλ' ἐκ σκοποῦ τινος ὁρισμένου πρὸς ὃν ἐπίτηδες τρέπεται, ἢ ἐκ τῆς καταχρήσεως τῆς κυβερνητικῆς συγκεντρώσεως, οὐδόλως ἀρμόζουσιν εἰς τὰ ἡμέτερα πράγματα. Ὡς ἀρχὴ διεγερτικὴ τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἐπ' ἀγαθῷ ἀμίλλης εἶναι ἀναντιρρήτως κάλλιστος ὁ διαγωνισμός· διότι δι' αὐτοῦ ἡ κοινωνία ἀποκτᾷ τοὺς ἐκ τῶν παρόντων ἀρίστους· διότι ἡ ἀξιέπαινος διαγωγή εἶναι ἐκ τῶν κυριωτάτων προσόντων τοῦ εἰς διαγωνισμὸν ἐγγραφομένου· δι' αὐτοῦ ἀπονέμεται δικαιοσύνη εἰς τοὺς οὕτως ἀποκαλυπτομένους εὐφραστεροὺς καὶ ἐπιμελεστεροὺς τῶν νεανίσκων, δὲν ἐξευτελίζονται δὲ οὗτοι κρούοντες τὰς θύρας τῶν ἰσχυόντων καὶ ἀναξίως ἐπαιτουντες εὐνοίαν,

ἀλλ' εἰς ἐαυτοὺς μόνον ὀφείλουσι τὸ δίκαιον τοῦτο καλοῦ ἀγῶνος ἄθλον.

Ἐπειδὴ αἱ πρώτισται τῶν ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν εἶναι αἱ ἠθικαί, δικαίως κατεκρίθη τὸ σύστημα τῶν σχολείων ἐκείνων, ἐν οἷς ἀντὶ βραδείων ἀπονέμονται χρήματα εἰς τοὺς εὐδοκίμουσιν τῶν μαθητῶν καὶ καλῶς δὲν καίται πάντως παρ' ἡμῖν τὸ νόμιμον τοῦ νὰ ἐξαργυρῶνται τὰ εὖσημα ἐν τοῖς ἀλληλοδιδασκτικαῖς σχολαίσις, ὑπερ εὐτυχῶς μετὰ πολλῶν ἄλλων παρημελήθη. Ὁ ἐκ κοτίνου τῷ Ὀλυμπιονίκῃ ἀπονεμόμενος στέφανος, εἶναι πάντως ἀξιώτερος καὶ τῶν ἐνδεικτικῶν βασιλικῆς εὐνοίας παρασῆμων καὶ τῶν σιτηρεσίων, φάλων πολλάκις ἐξευτελισμοῦ ἀνταλλαγμάτων. Ἡ δὲ παιδαγωγικὴ, ἀγνίζουσα τοῦ ἀνθρώπου τὴν καρδίαν, διαμορφοῦσα τὸν νοῦν καὶ κρατύνουσα τὴν βούλησιν, σκοπὸν προτίθεται νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ἀγάπην χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, χάριν τοῦ καθήκοντος καὶ οὐχὶ χάριν τῆς ὕλικης ἀμοιβῆς τῆς τυχὸν παρεπομένης· καὶ τοῦτο ἀδιαλείπτως πρέπει νὰ ἔχωσι κατὰ νοῦν καὶ διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ ἐπὶ διαγωνισμῷ χορηγούμενη ὑποτροφία δὲν εἶναι ὕλική ἀμοιβή πνευματικῆς εὐδοκιμήσεως, ἀλλὰ χορηγία μέσων εἰς τὸν δοκιμασθέντα, ὅπως καλῶς διανύσας τὸ προκειμένον στάδιον θυνηθῇ νὰ φθάσῃ τοῦ ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὀρισμένου σκοποῦ. Ἄν δ' ἐν τῷ σταδίῳ ἀποκνήσῃ, τὸ ἄθλον περιέρχεται εἰς τὸν ἐφεδρεύοντα καὶ ἀγρυπνοῦντα· μέσον δὲ μόνον τῆς εὐρέσεως αὐτοῦ εἶναι διαγωνισμός.

Δυνάμεθα δὲ ἤδη εὐτυχῶς νὰ συμβουλευθῶμεν κατὰ τι καὶ τὴν πείραν· διότι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐλίγαι τινὲς ὑποτροφίαι ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ἐχορηγήθησαν ἐπὶ διαγωνισμῷ. Οἱ δὲ διεξαγαγόντες τὰ κατ' αὐτὸν ἀποφαίνονται, ὅτι τῶν ἀνικάνων οἴκοθεν ἀποχωρησάντων, αἱ μὲν ἐχληραὶ ἀπαιτήσεις ἐξέλειπον, οἱ δὲ ἀθλοφορήσαντες ἦσαν οἱ ὁμολογουμένως ἱκανώτατοι τῶν παρόντων. Εὐκταῖον λοιπὸν εἶναι καὶ οἱ δῆμοι καὶ αἱ μοναὶ νὰ παρδεχθῶσι τὸ αὐτὸ μέσον εἰς ἐκλογὴν τῶν ὑποτρόφων. Ἔτι δὲ τινες τῶν ὑποτροφῶν δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς ἡμιτροφίας (demi-bourses), ὅπως καὶ οἱ μὴ ὅλως ἄποροι προσέρχονται.

Ἀλλὰ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἶναι ὁ κατὰ τὴν προτύπου, ἢ προτύπων δημοτικῶν σχολείων ὀργανισμένων, ἡ εἰδική, ἢ κατὰ τμήματα ἀλληλοδιδασκτικῶς, καὶ συνδιδασκτικῶς. Ἐν αὐτοῖς θέλει γίνεσθαι ἐφαρμογὴ τῆς εἰκονολογικῆς καὶ νηπιαγωγικῆς μεθόδου, ἰσως δὲ καὶ εἰδικῶν τινῶν μεθόδων, οἷον τῆς φροδελιανῆς. Ἐν τῷ προτύπῳ, οἱ ἐν τῷ διδασκαλείῳ μαθηταί, διδασκόμενοι τὸ πρῶτον ἔτος ἐν αὐτῷ, θέλουσιν ἀσκεισθαι τὸ δεύτερον εἰς τὰς μεθόδους καὶ πρακτικῶς,

τὸ δὲ τρίτον ἐν μέρει θέλουσι διδάσκει αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διδασκάλου τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδασκτικῆς. Ἐν γένει δὲ οὐδεὶς πρέπει νὰ διορίζεται διδασκαλός, εἴτε ἐκ τῶν εἰς τὸ διδασκαλεῖον φοιτησάντων, εἴτε ἐκ τῶν ἐξω παιδευθέντων, ἀλλ' ὀφειλόντων ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἐν τῷ προτύπῳ πρακτικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ ἐν τοῦλάχιστον ἔτος, ἂν δὲν προηγηθῇ, πλὴν τούτου, καὶ διετής ἢ μονοετής, ὡς ἐλέχθη, δοκιμασία (stage). Τοῦ δὲ προτύπου ἡ σύστασις δὲν θέλει ἐπιφέρει λόγου ἀξίαν δαπάνην· διότι οὐ μόνον εἶναι κατεπαίγουσα ἀνάγκη νὰ προστεθῶσιν ἐνταῦθα δύο ἔτι νέα δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς ὧν τὴν σύστασιν δίκαιον εἶναι νὰ συντρέξῃ καὶ ὁ δῆμος, καταβάλλων τοῦλάχιστον τὸ ἐνοίκιον, καὶ ἄπερ δύνανται νὰ ὀργανισθῶσιν εἰς πρότυπα, ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου ἐν ἡ δύο τῶν νῦν ὑφισταμένων σχολείων δύνανται εὐκόλως νὰ μεταβληθῶσιν εἰς πρότυπα, ὅπως ἐκλίπη τοῦλάχιστον ἡ μομφή, ὅτι τὰ δημοτικὰ τῆς πρωτεύουσας σχολεῖα εἶναι κατώτερα οὐ μόνον τῶν ἐν Σύρῳ καὶ Πειραιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἴσως.

Ἐπειδὴ τὸ ὅπωςδῆποτε ὑπάρχον διδασκαλεῖον κατηργήθη, ἡ δὲ Συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναδιοργάνωσιν αὐτοῦ, δὲν μοι φαίνεται ἄσκοπον νὰ ἐπιτάξω ὅσα καὶ ἄλλοτε εἶπον ὑπὲρ τῆς παρ' ἡμῖν ἀνάγκης τοιούτου καταστήματος. Ἡ Ἑλλὰς κέκτηται πλείονα τοῦ δέοντος σχολεῖα τὴν καθόλου ἐκπαίδευσιν ἀφορῶντα· πάσχει δὲ δεινὴν ἑλλειψιν εἰδικῶν σχολῶν, ὅθεν καὶ ἡ παρ' ἡμῖν μεγάλη εἰδικῶν ἀνδρῶν σπάνις. Τὸ διδασκαλεῖον λοιπὸν, εἰδικὴ ὡς σχολὴ τὸ γενικώτατον τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἀποβλέπουσα, ἔπρεπεν οὐχὶ νὰ κολοβωθῇ, ἢ νὰ καταργηθῇ, ἀλλὰ, παρακμάσας ὡς πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν, νὰ ἀναδιοργανισθῇ ὅσον τάχιον. Διότι σχολεῖον σχολεῖου δὲν διαφέρει ὡς ἐκ τῶν διδασκομένων μαθημάτων, ἀλλὰ κυρίως ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ καθ' ὃν διδάσκονται. Διὸ ἡ ἐν τοῖς ἑλληνικαῖς σχολαῖσις καὶ γυμνασίοις διδασκαλία, ἐπὶ σκοπῷ γενικῆς παιδείας γινομένη καὶ καλῶς ἂν εἶχε, δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἐν τῷ διδασκαλείῳ, εἰδικὸν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν μόρφωσιν δημοδιδασκάλου ὡς πρὸς τὰς γνώσεις, τὴν πείραν καὶ μάλιστα τὰ ἤθη καὶ τὰς ἔξεις. Διὰ ταῦτα πανταχοῦ τοῦ πεφωτισμένου κόσμου διδασκαλεῖα ἱκανὰ ἐν ἑκάστῳ ἔθνει εἶναι ἱδρυμένα.

Τὸ ὑπεράριθμον τῶν δημοδιδασκάλων, ὅπερ τινὲς ὑποδεικνύουσιν ὡς λόγον ἀχρηστίας τοῦ διδασκαλείου καὶ τῆς ἑνεκα τούτου παρενοχλήσεως τῶν πληρεξουσίων καὶ τοῦ ὑπουργείου, δὲν προκύπτει ἐξ αὐτοῦ τοῦ διδασκαλείου, ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τὴν διανομὴν τῶν πτυχίων καὶ τῶν βαθμῶν καταχρήσεως, ἥτις γίνεται καὶ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν τοῦ Λι-

δασκαλείου καὶ ὑπὲρ τῶν ἐξωθεν αὐτοῦ παιδευομένων καὶ μόνον χάριν ἐξετάσεως προσερχομένων. Ὅθεν καὶ καταργηθέντος τοῦ διδασκαλείου, ἂν ἡ ἐξεταστικὴ τῶν εἰς ἐξέτασιν προσερχομένων ἐπιτροπὴ μέλλει ἐπίσης κατὰ χάριν νὰ διανέμῃ τὰ πτυχία, ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων δὲν θέλει πάντως ἐλαττωθῇ, ἀλλὰ κατὰ πάντα πιθανὸν λόγον καὶ θέλει αὐξηθῇ, οἱ δὲ διδάσκαλοι θέλουσι πρὸς τούτοις εἶσθαι ἐστερημένοι τῆς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀξιολογώτατον λοιπὸν μέσον εἰς ἐλάττωσιν τῶν περιττῶν διδασκάλων καὶ εἰς καταρτισμὸν ἱκανῶν εἶναι ἡ περὶ τὴν διανομὴν τῶν βαθμῶν ἀκρίβεια καὶ δικαιοσύνη.

Τὸ διδασκαλεῖον σκοπίμως ὀργανιζόμενον μόλις ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους· διότι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων δημοδιδασκάλων ὄντων ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους, ὑπεραριθμῶν δὲ περὶ τοὺς 150, ἂν οἱ ὁμολογουμένως ἀνίκανοι ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κατὰ νόμον ἐξέτασιν, θέλουσιν ἀφαιρεθῇ τὰ πτυχία τοῦλάχιστον 250, ὥστε ἔσται ἑλλειψίς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἱκανοὶ τῶν δημοδιδασκάλων πορεύονται καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς Ἑλλάδα, μέλλουσι δὲ οὐκ ὀλίγοι νὰ ζητηθῶσι καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ. Μετὰ ταῦτα δὲ τὸ διδασκαλεῖον μόλις θέλει ἀπολύει κατ' ἔτος τοὺς εἰς ἀντικατάστασιν τῶν θνησκόντων, συνταξιούχων ἢ εἰς ἄλλα μεταβαίνοντων ἔργα, ἢ τῶν ἀνικάνων.

Ἐν ᾧ ἡ κατὰ δυσμοίριαν παρ' ἡμῖν ἐπικρατήσασα μέθοδος, ἣν πρὸ πολλοῦ μετέβαλον οἱ ἐν Γαλλίᾳ, ἔχει μεγίστην ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως· εἶναι δὲ κατεπείγουσα ἡ εἰσαγωγή καὶ ἐτέρων μεθόδων, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν δήμων καὶ τῶν διαφόρων τῆς στοιχειώδους παιδαγωγικῆς σκοπῶν, ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ διδασκαλείου, δι' οὗ μόνου δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν, ἡθέλεν εἶσθαι σήμερον ἐθνικόν τι δυστύχημα.

Ἡ παρὰ λυσιὰ τοῦ διδασκαλείου δὲν ἦτο μείζων τῆς τῶν λοιπῶν σχολείων, προήρχετο δὲ ἐκ τοῦ ἀτελοῦς καὶ ἀνεπαρκοῦς τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς οὐχὶ δοκίμου διοικήσεως, καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ οὔτε ἐσωτερικοὶ ἦσαν εἰς ἀκριβῆ τινα κανονισμὸν ὑποκείμενοι, οὔτε ὅλως ἐξωτερικοί.

Ἡ ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ διδασκαλείου προκύψουσα οἰκονομία εἶναι οὐδενὸς λόγου ἀξία· διότι τινὲς τῶν διδασκόντων ἔχουσι δικαίωμα συντάξεως, θέλουσι δὲ διατηρηθῇ τινα εἰδικὰ μαθήματα καὶ θέλει συστηθῇ ἐπιτροπὴ ἐξεταστικὴ τῶν προσελευσομένων, ἥτις ἀμισθὴ δὲν δύναται νὰ ἐργάζεται, διότι τὸ ἔργον εἶναι ἐναγώνιον καὶ χρόνιον.

3) Περὶ τοῦ διδασκαλείου τῶν θηλέων.

Τὸ Ἀρσάκειον, εἰς ὃ μόλις πρὸ τινῶν ἐτῶν παρεχωρήθησαν ἑλλιπῆ τινα προνόμια, εἶναι κατ' εὐ-

μοίριαν διδασκαλεῖον τοῦ θήλεως γένους. Ἀποδεικνύει δὲ τὴν παρ' ἡμῖν διὰ τὸ ἐπικρατήσαν σύστημα πολλαχῶς ἀγνοουμένην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ κυβερνήσις, ἀντὶ νὰ πιέζῃ, πρέπει ἐξ ἐναντίας νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἰδιωτικὴν προσπάθειαν καὶ πολλάκις πρέπει νὰ ἐπιτρέπῃ αὐτῇ τὴν πρωτοβουλίαν. Βεβαίως αἱ ἐξερχόμεναι τοῦ Ἀρσαλείου δημοδιδάσκαλοι εἶναι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώτεροι κατὰ πολλὰ τῶν ἀπὸ τοῦ διδασκαλείου μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀπολυομένων μαθητῶν. Ὅθεν ἡ διὰ τῆς μερίμνης τῶν διοικούντων τὸ Ἀρσάκειον ἀνύψωσις τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱκανότητος, τοῦ ἐν τοῖς πτυχίοις ἐμφαινομένου, παρήγαγέ ποτε κακόζηλον ἔριν μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἐταιρίας. Ἡ δὲ ὑπὲρ τῶν Ἀρσακιωτίδων διαφορὰ προκύπτει οὐ μόνον ἐκ τῆς χρονιωτέρας περιόδου τῶν μαθημάτων πενταετοῦς οὔσης, ἐνῶ ἡ ἐν τῷ διδασκαλείῳ ἦτο διετής, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ πλεῖστοι τῶν μαθητριῶν τρόφιμα οὔσαι ἐνδικοιτῶνται· ἐν γένει δὲ διότι ἀκριβέστερον τηροῦνται τὰ κακανομισμένα, τῆς διοικήσεως τῆς ἐταιρίας οὔσης ἀνεξαρτήτου τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπομένως τῶν ἐν αὐτῇ ἐπιβλαβῶν ἐπιρροῶν. Δὲν εἶναι ἀμφισβολία, ὅτι πολλὰ εἶναι τὰ ἐν τῷ Ἀρσαλείῳ χρήζοντα βελτιώσεως καὶ ὥς πρὸς τὴν διδακτικὴν, καὶ ὥς πρὸς τὴν μεθοδικὴν καὶ ὥς πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν, καὶ ὅτι τῇ συμπράξει καὶ τῆς κυβερνήσεως πρέπει νὰ καταβληθῇ σύντονος φροντίς εἰς καταρτισμὸν διδακτικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ὀργάνων ὑπὲρ τοῦ γυναικείου φύλου. Συνιστῶμεν μάλιστα θερμότατα τὴν διὰ τοῦ Ἀρσαλείου εἰσαγωγὴν τῆς νηπιαγωγίας, ἥτις δυστυχῶς εἶναι ὅλως σχεδὸν ἀγνωστος παρ' ἡμῖν καὶ συγγέεται μετὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ μετ' αὐτοὺς τοὺς μετὰ ζήλου καταβληθέντας μόχθους τῆς φιλέλληνης κυρίας Χίλλ. Ἐτι δὲ συνιστῶμεν τῇ φιλεκπαιδευτικῇ ἐταιρίᾳ καὶ τὸν καταρτισμὸν προτύπου ὑπὲρ τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐτέρου νηπιαγωγικοῦ.

4) Περὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἰδιαίτερος.

Μετὰ τὴν ὥς δέον ἐκπαιδεύσιν καὶ ἀγωγὴν τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τύχης τῶν ἀφανῶν τούτων καλλιεργητῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγροῦ καὶ τὴν σύνταξιν διδακτικῆς ἀπλουστερίας, σκοπιμωτέρας, εὐαρμοστοτέρας πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ περιεχούσης τὰ διάφορα εἶδη τῶν μεθόδων, αἱ κυριώτεραι ἀνάγκαι τῶν καθ' ἡμᾶς δημοτικῶν σχολείων εἶναι αἱ ἐξῆς· α) σύνταξις βιβλίων, ἅπερ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, εὐκόλως δύνανται, ὥς ἐλέχθη, νὰ συνταχθῶσι δι' ἐπιτροπῆς ἢ διὰ διαγωνισμοῦ, καθ' ὅρισμένον τι πρόγραμμα, σύμφωνα πάντα πρὸς τὸν σκοπὸν, ὁμοφωνοῦντα πρὸς

ἄλληλα καὶ ἀκριβῶς διακρινόμενα τῶν συντελεστικῶν, ἥτοι ἀναγνωστικῶν βιβλίων· ἐτι δὲ εὖωνα, διότι ἡ βιβλιοκαπηλία εἶναι σήμερον μάστιξ ἀλευρία τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. β) ἀκριβῆς ἐπιβλέψις, ὅπως καὶ ἡ μέθοδος καὶ ἡ παιδαγωγία βαίνωσι κατ' εὐχὴν καὶ ὁμοιομόρφως· γ) εἰσαγωγή δὲ πρὸ πάντων μαθητικῶν ἡθῶν διὰ θρησκευτικῶν αἰσθημάτων καὶ δι' ἐξεων πρὸς αἷς συντελεστικωτάτη εἶναι ἡ παιδαγωγικὴ μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ, αἱ ἀγρονομικαὶ ἀσκήσεις τῶν παιδῶν κ.τ.λ. δ) τέλος καταστήματα ὑγιεινότερα καὶ εὐπρεπέστερα πρὸς τὴν διδασκαλίαν· καὶ ε) ἐν γένει ἡ διὰ τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως κατ' ὀλίγον κατορθωτέα συμμετοχὴ τῶν ἐχόντων συμφέρον λαῶν εἰς τε τὸ ἱερώτατον τῆς αἰγωγῆς τῶν παιδῶν ἔργον καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ἐαυτῶν πραγμάτων διαχείρισιν. Θέλει δὲ ἐπὶ πᾶσι συντελέσει εἰς τῶν κακῶς κειμένων τὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ὁ καταρτισμὸς κλήρου δυναμένου νὰ συμπαιδαγωγή τὴν κοινωνίαν· διότι αὕτη ἀποτελεῖ ὀργανικόν τι ὅλον, οὗ τὰ μέρη καθ' ἕκαστα δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὰ τελείας ἐκ μονομερείας ἀλλοιώσεως. Διὰ τίνος π. χ. νόμου καὶ πῶς ἐφαρμοζομένου θέλει ποτὲ κατορθωθῇ ἡ ἐξῆς ἀξίωσις τοῦ νόμου· πάντες οἱ ἀπὸ 5—12 ἐτῶν ἡλικίας παῖδες νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα, ἂν δὲν συμπράξωσιν ὁ ἱερεὺς, ὁ διδάσκαλος, οἱ γονεῖς καὶ ἡ ἀρχή (*).

5) *Περὶ τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων.*

Ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας εἶναι ἀρχή, ἣν πᾶσα εὐνομούμενη πολιτεία πρέπει εἰλικρινῶς νὰ πρεσβεύη, ἀλλὰ νόμοι προβλέποντες τὰς καταχρήσεις καὶ παρεκτροπὰς πρέπει νὰ κανονίζωσιν ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτήν· ἐγγυήσεις δὲ τινες καὶ μάλιστα ἡ περὶ τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν λειπῶν προσόντων τοῦ διευθύνοντος καὶ διδάσκοντος, εἶναι τό γε νῦν ἔχον παρ' ἡμῖν ὅροι ἀφευκτοί. Ἀλλ' ὁ κυριώτατος τῶν ὅρων τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων εἶναι ἡ καλὴ κατάστασις αὐτῶν τῶν δημοσίων πρὸς αὐτὰ ἐκείνα ἀμιλλῶνται. Ἡ δὲ νομοθεσία καὶ ἡ κυβέρνησις ὀφείλουσι νὰ ἐνισχύωσι τὴν ἰδιωτικὴν ἐνέργειαν, ἥτις πολλάκις λαμβάνουσα τὴν πρωτοβουλίαν εἰς γέννησιν σχολείων, πλείονας παρέχει ἐπιτυχίας ἐλπίδας. Ἀλλως τε τὰ ἰδίως λεγόμενα παιδαγωγεῖα, ἅπερ δυσκατόρθωτα φαίνονται διὰ τῆς κυβερνήσεως, δύνανται βέλτιον νὰ καταρτισθῶσιν ἰδιωτικῶς· πρὸς τούτοις μικτὰ τινὰ γένη σχολείων, ἐν οἷς ἡ μὲν διδασκαλία παρέχεται ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἡ δὲ παιδοτροφία καὶ παιδαγωγία ὑπὸ ἰδιωτῶν, δύνανται οὕτως εὐδο-
 *) Παρατηρήθη ἐνίοτε, ὅτι μία τῶν αἰτιῶν δι' αἷς οἱ γονεῖς ἀποφεύγουσι νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ σχολεῖα, εἶναι πολλαχού καὶ τὰ διδάκτρα, ὅσον εὐτελῆ καὶ ἂν ᾖναι.

μενα ν' ἀναπληρώσωσιν οὐσιώδη τινὰ παρ' ἡμῖν ἐλλείψιν. Διὰ τοῦτο ἡ κυβέρνησις ὀφείλει νὰ στρέψῃ μὲν τὴν πρσοχὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐνέργειαν, νὰ φωτίζεται δὲ δεόντως ὑπὸ τῆς παρεχομένης πείρας, ἀλλ' αὕτη νὰ μὴ ἐκδιάζῃ τὰς ἀποπείρας.

6) *Περὶ ἰδιαιτέρων τινῶν εἰδῶν σχολείων.*

Ἐπειδὴ ἡ εὐδότης καὶ πολλαπλασίασις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἄρτου τοῦ λαοῦ, εἶναι παρ' ἡμῖν ἀνάγκη τόσον κατεπείγουσα, ὅσον ἡ τακτοποίησις καὶ ἐν μέρει ὁ περιορισμὸς, ἡ ἡ εἰσαγωγή καὶ πρακτικῶν μαθημάτων εἰς τὴν ἐν Γυμνασίοις ἐκπαίδευσιν, ἐξ ἧς κακῶς ἐχούσης ἱκανὸν μέρος τῆς παρ' ἡμῖν κηχεξίας πηγάζει, πρέπει νὰ γείνη φροντὶς περὶ συστάσεως τῶν ἐφηδικῶν σχολείων (*écoles des adultes*), τῶν βρεφοτροφείων (*crèches*), τῶν νηπιαγωγείων (*salles d'asyle*), τῶν τεχνοδιδασκτικῶν καὶ τῶν σωφρονιστικῶν σχολῶν (*écoles des jeunes détenus*). Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ὅλων τούτων τῶν σχολείων ἡ σύστασις, δι' ἐλλείψιν καταλλήλων ὀργάνων, δὲν φαίνεται ἀμέσως παρ' ἡμῖν καὶ πανταχοῦ κατορθωτὴ. Αἱ ὑποτροφίαι ὅμως αἱ ἐκτὸς τοῦ κράτους χορηγούμεναι καὶ μάλιστα αἱ ἐκ τῶν κληροδοτημάτων δύνανται καὶ πρέπει δι' οὐχὶ μακροῦ χρόνου νὰ παρασκευάσωσι τὸ ἀναγκαῖον εἰς ἐναρξιν προσωπικόν· διότι αὗται δὲν πρέπει ὡς ἄχρι τοῦδε νὰ χρησιμεύσωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς παρασκευὴν ἐπιστημόνων, οὐδὲ ἀνδρῶν μόνον, ἐπειδὴ καὶ τὸ γυναικεῖον φύλον εἶναι μάλιστα κεκλημένον νὰ συμπράξῃ τὰ μάλιστα εἰς τὴν κοινωνικὴν ἡμῶν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀπολειπομένην πρόοδον. Ὅθεν πρέπει νὰ πέμπωνται νέαι δεόντως παρασκευασμέναι εἰς ἐκμάθησιν τῆς βρεφοκομίας π. χ. οὐχὶ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ πρὸ πάντων πρακτικῶς, πρὸς τοῦτο δὲ οὔτε δαπάνη πολλή, οὔτε χρόνος μακρὸς ἀπαιτεῖται· ἀλλὰ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς νηπιαγωγίας, διότι πανταχοῦ, ὡς γνωστὸν ἡ νηπιαγωγία εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς γυναῖκας. Τὰ αὐτὰ λέγομεν καὶ περὶ εἰδικῶν τινῶν μαθημάτων οἷον τῆς παιδαγωγικῆς μουσικῆς, ὑπὲρ ἧς πρέπει νὰ πέμπωνται ὑπότροφοι καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Περὶ δὲ τῆς γυμναστικῆς, τῆς ἀγρονομικῆς, ὡς πρὸς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, τῶν τεχνοδιδασκτικῶν μαθημάτων, καὶ τῶν ἐν ταῖς σωφρονιστικαῖς σχολαῖς, λέγομεν ἐπίσης, ὅτι πρέπει νὰ πέμπωνται κατὰ περιόδους νέοι οὐχὶ πολλὰ γράμματα εἰδότες, ἀλλὰ μάλλον δεξιῶς ἐκ φύσεως ἔχοντας πρὸς τὸ προκαείμενον.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι πλὴν τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας διὰ μαθημάτων καὶ ἀναγνώσεων, εἶναι ἀφευκτος ἀνάγκη νὰ παρασκευασθῶσι καὶ συλλογαί τινες βιβλίων ἅπαξ καὶ κατὰ περιόδους ἐκδιδόμενων, ὅπως παρέχωσιν εἰς τὸν

λὰν στοιχεῖά τινα τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ τροφῆς. Τοιῦτα δὲ βιβλία δύνανται δι' ἐλαχίστης δαπάνης νὰ ἐκτυπωθῶσιν ἐν τῷ ἐθνικῷ τυπογραφείῳ, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἐνδοξότεραν ταύτης ἐντολήν.

Ἀναγινώσκων τις τὰ προηγούμενα οὐδὲν πρέπει νὰ πτοχθῇ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀναγκῶν, οὐδὲ ν' ἀπελπίσῃ περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, οὐδὲ νὰ κατηγορήσῃ ἐπιπολαίως ἡμῶν ὡς ἐπίδειξιν λόγων ποιουμένων καὶ εἰς κενὰ βλασκομένων θεωρήματα· διότι πάντα ἔσα συνεβουλεύσαμεν ὡς πρακτέα, ἂν τις ἐπιστήσῃ θεύοντως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, εἶναι πάντως ἐφικτὰ διὰ τῶν παρόντων μόνον ἡμῖν μέσων. Πρόκειται δὲ τὰ μὲν νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἀμέσως, ἥτοι πολλὰ τῶν κακῶς γινομένων βέλτιον νὰ γίνωνται δι' ἡμῶν αὐτῶν, πρὸς ἄλλα δὲ νὰ παρασκευασθῶσι μόνον τὰ μέσα ἐπίσης διὰ τῶν παρόντων ἡμῖν πόρων ὑφιστάμενα. Λεῖπεται μόνον ἀκριβοὺς περὶ τῶν πρακτέων γνώσις καὶ πεποιθήσις μετὰ τῆς δευτέρας σταθερότητος, ὅπως ἀποσοβῶνται τὰ ἐκ τῶν κακῶν ἔξεων παρεμπίπτοντα προσκόμματα, καὶ ἐνότις περὶ τὰ μέσα καὶ τὸν σκοπὸν τῶν πραγματομένων. Ταῦτα δὲ ὁμολογοῦμεν, ὅτι εἶναι ὅπως οὖν δυσέφικτα ἐν τῷ μέσῳ τῶν διηνεκῶν σάλων τῆς ἡμετέρας πολιτείας. Ἀλλὰ πάντως προσδοκῶμεν ποτὲ εὐδίαν καὶ ταχεῖαν τὴν ἤδη ὑποφώσκουσιν ἀνατολὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου.

Οὕτω δὲ μόνον θυνάμεθα πρὸς πάσας τὰς ἀνάγκας ἡμῶν ἀποβλέποντες καὶ πασῶν σκοπίμως ἐπιχειροῦντες τὴν θεραπείαν νὰ παρασκευάσωμεν κατ' ὀλίγον πάντα τὰ εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν μέσα, ὅπως τὰ ἀμεληθέντα ἀναλαβόντες, καὶ τὰ ἐλλείποντα εἰσάγοντες εἰς τὴν γόνιμον ταύτην γῆν, τελείως ἀποσοβήσωμεν τὸν κίνδυνον τῆς παρελθούσης πλάνης, ἀσπασθῶμεν τὴν ἐλπίδα τῆς πραγματικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως καὶ παράσχωμεν εἰς τοὺς μετ' ἡμῶν τὴν εὐημερίαν ἧς ἡμεῖς ἐστερήθημεν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 Μαΐου 1864.

Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΣΤ'. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

τοῦ ἀνεκδότου συγγράμματος

τοῦ

Κ. Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΟΥ

« Περί πλοῦς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάσποντος Ἀσίας μετὰ τῶν ταύτης προσκειμένων μεγαλονήσων. »

Δύο συνοδοιπόροι μοναχοὶ μετ' ὠδήγησαν εἰς τὸ προσεχὲς μεσόγειον μοναστήριον τοῦ Φιλοθέου, ὅ-

που ἐφθιάσαμεν περὶ δύσιν ἡλίου. Ὁ Ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, λαμπρὸς γέρον καὶ εἰσέτι ζωνρὸς, τέκνον τῆς ἐπαναστάσεως, ἥδη ἐξήρχετο τῆς ἐκκλησίας ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν μοναχῶν. Ἡ δεξιότης ὑπῆρξεν ἐγκάρδιος, καὶ ἡ φιλοξενία αὐτῶν μετεῖχε καὶ πολυτελείας. Λείπον ἐν ἀκαρεῖ σχεδὸν ἐκ τοῦ προχείρου, παρασκευασθὲν στερεῶσαν τὸν στόμαχον, ἤγειρε συνάμα καὶ τὴν διάθεσιν πρὸς τὴν συνδιάλεξιν, ἥτις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καθίστατο ποικιλωτέρα διὰ τῆς διηνεκοῦς συρροῆς τῶν λογιωτέρων ἀδελφῶν τῆς μονῆς, οἵτινες μετ' ἀπληστίας σχεδὸν περὶ πάντων ἡρώτων. Τὸ μοναστήριον τοῦ Φιλοθέου, καὶ τοὶ ἐκ τῶν μικροτέρων τοῦ ὄρους, εἶναι ὅμως βεβαίως ἐκ τῶν μᾶλλον ἀρχαίων, κτίσμα Φιλοθέου τινός, αὐξήθην δὲ πολὺ μετὰ ταῦτα (1492) ὑπὸ τινος ἡγεμόνος τῆς Γεωργίας. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μοναστηρίου τούτου σώζεται χειρόγραφός τις ἱστορίας τοῦ μοναστηρίου, ἐν ᾗ ὑπάρχει περίεργός τις παράδοσις περὶ τῶν ἡμετέρων Τσακωνῶν. Ὅτε δηλαδὴ εἰς τοὺς μοναχοὺς παρέδωκε τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἀθῶνος καὶ ὠκοδόμησαν οὗτοι τὰ μοναστήρια, ὁ ὀρθόδοξος Αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος, πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Χερσονήσου μετέκλειπεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὸ μέρος ὃ κατέχουσι νῦν οἱ Τσάκωνες. Κατὰ πόσον δὲ ἡ σημείωσις αὕτη δύναται νὰ διαχύσῃ φῶς ἱστορικόν, εἰς τὸ σκοτεινὸν περὶ τῆς Τσακωνικῆς καταγωγῆς ζήτημα, περὶ οὗ καὶ ὁ Θείριος πολλὰ καὶ καλὰ συνέγραψεν, οἱ ἰδίως περὶ τὰ τοιαῦτα καταγινόμενοι ἃς ἀποφανθῶσι. Δυσκόλως ὅμως δύναται τις νὰ πεισθῇ ὅτι ἤδη ἐπὶ Κωνσταντίνου ἤρξατο τὸ παρὸν μοναστηριακὸν τοῦ ἁγίου ὄρους σύστημα, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγένετο εὐθὺς τότε ἀνάγκη τῆς μετοικίσεως τῶν κατοίκων τοῦ Ἀθῶνος.

Τὸ ἡγερὸν τοῦ μοναστηρίου σήμεντρον προσεκάλει αὐθις τοὺς μοναχοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦν ἤδη ὥρα ὥσαι ἐννάτῃ ἡ νύξ ἦν ἀσέληνος καὶ σκοτεινὴ, ἀλλὰ ἤρεμος καὶ γαληνιαία. Φῶς αἰφνίδιον ἔλαμψεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μοναστηρίου. Ἦσαν οἱ μοναχοὶ κρατοῦντες ἕκαστος εἰς χεῖρας ἀνημμένον κηρίον, καὶ πορευόμενοι σιωπηρῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸν μελαγχολικὸν τοῦ σημάντρου ἤχον, ὡς σκιαὶ παρερχόμεναι. Τὸ ἐκτακτὸν τοῦτο καὶ σοβαρὸν νυκτερινὸν θέαμα διεδέχθη μετὰ τινος ὥρας ἡ ἡλιὰς τοῦ λαμπροῦ ἡλίου ἀνατολή.

ἄρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεθρίπων

ἥλιος ἤδη λάμπει κατὰ γῆν

ἄστρα δὲ φεύγει πυρὶ τῷδ' αἰθέρος

ἐς νότῳ ἱερὰν

Ἀθωνιάδας δ' ἄβχοι κορυφαὶ καταλαμπόμεναι
τὴν ἡμερίαν

ἀφίδα βροταῖσι δέχονται